

"Mõnegi Taani haridusteadlase arvates ei uuri PISA testid tegelikku olukorda, vaid propageerivad neoliberaalseid väärtusi," märgib Kristi Maire Rammo Taani meedias toimuvat haridusdebatti jälgides.

Torm PISA ümber

Kristi Maire Rammo

Haridus- ja kommunikatsiooniteaduste magister

Kuna Taani õpilaste tulemused on olnud PISA testides tagasihoidlikud, diskuteeritakse Taanis ägedalt selle üle, kas viga on Taani haridussüsteemis või PISA testides.

Haridus on teema, mille kohta taanlased meeleldi arvamust avaldavad. Hariduse üle vaieldakse huviorganisatsioonides, sõpraderingis, perekondades. Ajalehtedes ilmub pea iga päev kooli- ja haridusteemalisi artikleid, ülevaateid haridusuuringutest. Iga kuu leiab Taanis aset mõni rahvusvahelise või kohaliku tähtsusega haridusfoorum, kus analüüsitakse haridusideoloogiaid.

Uut hoogu andsid aruteludele Taani õpilaste tagasihoidlikud tulemused hiljutises PISA testis. Taani Kuningriigis

oleks nagu paisu tagant vallandunud uus haridusteemaliste arutelude laviin. Päevakorrale on tõusnud põhiküsimused, mis ei eelda seisukohavõtuks erilisi teadmisi haridusest ning kus igal poliitikul, kodanikul ja õpilasel on isiklikest kogemustest lähtuvalt oma arvamus. Nii vaieldakse selle üle, kas põhikoolis peaks olema suurem rõhk sotsiaalsete oskuste või aineteadmiste omandamisel, kas testide sagedust tuleks suurendada või testid hoopis kaotada, kas õpetajate töö kvaliteet paraneks, kui nende baaskoolituses suurendada aineõpetuse mahtu jne.

Põhikoolis rõhuasetus sotsiaalsetel oskustel

Taani kooliseaduse järgi on põhikooli peamine ülesanne *valmistada õpilasi ette kaasotsuste tegemiseks ning kaasvastutuse jagamiseks, õigusteks ja ko-*

hustusteks vabas ning rahva juhitud ühiskonnas (Bekendtgørelse af lov om folkeskolen, Kapitel 1).

Enamik elanikkonnast leiab, et põhikool saab kooliseaduses antud ülesandega hästi hakkama. Rahvusvahelised uuringud näitavad, et Taani õpilased on ühiskonnaküsimustes aktiivsed ja paljude maade õpilastest asjatundlikumad. See tulemus on saavutatud radikaalsete, eestlasele isegi üllatavate töövõtete-ga. Näiteks pole Taani laps pidanud koolis käidud aastate jooksul ühtegi luuletust pähe õppima, küll aga on ta osalenud koolis parlamendivalimiste ja kohalike valimiste imiteerimistel ning tulemuste hilisemal analüüsimisel. Taani koolikorralduses rõhutatakse, et laps pole õpetaja alluv, vaid koostööpartner, seepärast ei tõuse Taani õpilased õpetaja klassiruumi saabumisel püstiti, ei küsi tunni ajal klassiruumist lahkumiseks

luba, õpetaja küsimustele vastavad istudes jne. Sellist "sõnakuulelikkust" nagu Eesti koolis ei ole Taanis vist enam võimalik saavutada, sest taanlased on võidelnud kuuleka allumise vastu juba Nikolaj Frederik Severin Grundtvigist (1783–1872) alates.

Eesti lapsed ja isegi paljud täiskasvanud on harjunud, et neid pidevalt alluma manitsetakse, seevastu Taani lapsed võtavad igasugustele ettepanekutele vaieldamatut allutamist kui "purgile kaane peale panemist" – arutelu keelamist, mõttevahetuse lõpetamist. Kellegi tahte pealesurumise vastu protestitakse ägedalt ja oskuslikult. Taani koolis õpitakse nimelt kõigesse suhtuma ja vajadusel ka arukalt protestima.

Paraku ei uuri PISA testid "kaasotsuste tegemist" ega "protestimise oskust", vaid õppeainete omandamist ja siin pole taanlastel millegagi hoobelda.

PISA eeldab rõhuasetust testimisel

Kui OECD 2004. aasta detsembris järjekordse PISA uuringu tulemused avalikustas, oleks Taanis justkui pomm plahvatanud. Selgub, et Taani haridussüsteem polegi maailma parim, nagu taanlased ise leiavad: PISA tõestab Soome süsteemi paremuse lausa statistiliselt. Taani kooliõpilased esinesid sedavõrd "nõrdima panevalt", et jäid isegi OECD maade keskmisest allapoole. Tõsi, matemaatika- ning probleemilahendamise oskused on olnud taani õpilastel OECD keskmisest paremad, kuid loodusteaduste tundmises ning lugemis- oskusega on jäädud enamikule alla.

Masendavalt mõjus taani poliitikutele ka see, et Taanis kulutatakse 1.–6. klassi õpilase kohta pea kaks korda rohkem raha kui Soomes (ostujõu pariteedi järgi; *ostujõu pariteet* (*purchasing power parities*) on valuutade selline vahetuskurss, mis võrdsustab eri valuutade ostujõu; selline valuutade konverteerimise kurss, mis elimineerib riikide hinnataseme erinevuse), kuid PISA testi tulemused on Soomes kaks korda paremad. Pärast selle fakti ilmumist on mõnigi Taani haridusjuht lõpetanud kurtmise rahanappuse üle.

Ebameeldiv oli taanlastele seegi, et endiselt said nende maal kõrgema ametikoha ja parema haridusega vanemate

lapsed paremaid testitulemusi kui lapsed, kelle vanematel lühem haridustee seljataga. Taanis on juba üle 40 aasta selle probleemiga tegeldud. Õppetööd mittedoodustava sotsiaalse taustaga laste ja noorte elukäiku on tähelepanelikult jälgitud ja dokumenteeritud ning tehtud selle põhjal haridus- ja sotsiaalsüsteemis muudatusi, mis peaksid pakuma nõrga sotsiaalse "pärandiga" lastele võimalusi sellest "pärandist" vabaneeda. Paraku on uuringud näidanud, et oma vanemate käitumismustri "murdmine" on olnud eeldatavast raskem: lapsed ei ole pakutavatele võimalustele kuigi vastuvõtlikud. Seega on Taanis jõutud samade tulemusteni, mida prantsuse sotsioloog Pierre Bourdieu tähendas aastakümneid tagasi Prantsusmaal, tõdedes, et inimese harjumused, arusaamad, hoiakud (*habitus*) muutuvad väga aeglaselt. Taani Pedagoogikaülikooli professor Erik Jørgen Hansen on uurinud 200 taanlast, kes on end oma kodu "kehvasti elamise traditsioonist" lahti murdnud ja elus edu saavutanud. Need inimesed on tihti märkinud, et neil on küllaltki ebamugav edukas olla, sest see on tähendanud neile oma perekonnast lahkulöömist ja suguvõsa traditsioonide hülgamist.

Samas on PISA testid näidanud, et Soomes pole õpilaste vabastamine nende ebasoodsast "sotsiaalsest päriikkusest" olnud probleem – mis tahes perekonnast lapsed on koolis edukad. Mõnedki Taani haridusteadlased kahtlevad selles ning otsivad viga PISA testi materjalidest. Inglise professor Sig Prais esines juba 2003. aastal ulatusliku PISA-kriitikaga (Oxford Review of Education, Vol. 29, No. 2). 2004. aasta oktoobris, vahetult enne PISA tulemuste avalikustamist, hoiatas Erik Jørgen Hansen ajalehes Politiken, et PISA-sse tuleb suhtuda ettevaatusega. Nimelt esitas ta, toetudes ka Prais'i analüüsidele, näiteid, mis õõnestavad PISA materjali teaduslikku usaldusväärsust. Näiteks viitasid Soome koolilapsed 2000. aasta uuringus oma vanemate haridustasemele ebatäpselt, mistõttu saigi tekkida mulje, nagu ei sõltuks Soomes õpitulemused õppija sotsiaalsest päritolust. Inglismaal on kästüd kehvemate hinnetega õpilastel testimise päeval koju jää-

da. Jaapanis treenitakse õpilastega testidele vastamist vahetult enne PISA läbiviimist. Võttes arvesse, et Taani põhikoolis ei kasutata teste praktiliselt üldse, ei olegi tulemused ehk nii üllatavad.

Testid – kas rohkem või vähem?

Praeguse parempoolse valitsuse (uus valitsus astub ametisse veebruari lõpus) haridusminister Ulla Tørnæs ei ole PISA kriitikutega nõus ning lubab Taani lastele edaspidi sagedasemat testimist – kohustuslikke riiklikke teste teatud vanuseastmetes, kohustuslikku keele-*screening*'ut koolipõlve alguses, testidele lisaks ka muude kontrollimisviiside kasutamist. Minister on lubanud vastavad seadusmuudatused käima lükata.

Paraku pole haridusminister nendes küsimustes tänini opositsiooni täielikku poolehoidu võitnud. Valdavalt vasakpoolse maailmavaatega haridusteadlased ja opositsioonipoliitikud on seisukohal, et testide ja eksamite rohkus tekitab õpilastes stressi ning võib äärmuslikel juhtudel viia õpilaste ja koolide tembeldamiseni headeks ja halbadeks. Test on kõigest kraadiklaas, mis annab ülevaate hetkeolukorrast, mitte ravim, mis võidab haiguse. Test on abiks ressurside suunamisel, õpilaste klassidesse jaotamisel, tugiõppe korraldamisel, abiks õpetajale oma töö kriitilisel hindamisel ning selle parandamisel. Kui aga teste hakatakse millekski rohkemaks pidama, võib jõuda nõrgemate õpilaste marginaliseerimiseni, eliit- ja getokoolide tekkimiseni jne.

On ka radikaalseid haridusteadlasi, kes peavad PISA testidele õigete vastuste andmist "lubamatuks sõnakuulelikkuseks" ja Taani kooliseaduse rikkumiseks. Vaba inimene ei tegelevat valmis vastustega ega võtvat teiste teadmisi pimesi omaks. Samas nõuavad Taani majandusinimesed, et kool kasvataks senisest "kuulekamaid kodanikke" ja õpetaks neile seda, "mida mujal maailmas testitakse".

Kopenhaageni Ülikooli emeriitprofessor ja Pierre Bourdieu' ekspert Staff Callewaert on arvamusel, et PISA test propageerib eelkõige neoliberaalseid väärtusi ja konkurentsi. Skive seminari vestlusingis 27. jaanuaril 2005 märkis ta, et PISA testide koostajaid ei huvita,

mida õpilased tegelikult on õppinud ja oskavad, neid ei huvita ka, kuivõrd kannavad õpilased endas oma maa ja rahva kultuuri. Callewaerti arvates ei tohiks teha rahvusvahelisi võrdlevaid uuringuid PISA moodi ja Taani hariduselu ümberkorraldamise lähtepunktiks ei tohiks võtta uuringut, mis pöörab Taani rahvuslikule eripärale vaid minimaalset tähelepanu. Emeriitprofessori meelest on Taani hariduselus pigem puudus pedagoogilisest teadustegevusest, mille tulemusi hariduspoliitiliste otsuste aluseks kasutada.

Õpetajate ettevalmistus ja õppimise lust

Seoses PISA-ga on sattunud kriitikatule alla ka Taani õpetajakoolitus. Haridusminister on taotlenud aineõpetuse mahu suurendamist õpetajate baaskoolituses ning täiendusõppes. Taani põhikooliõpetajad saavad oma hariduse seminarides, mitte ülikoolis nagu gümnaasiumiõpetajad. Seminariõpe kestab neli aastat, igal semestril on 3–7 nädala pikkune praktika (v.a esimene ja viimane semester). Soome kogemusest lähtuvalt on haridusminister avaldanud arvamust, et ka Taanis tuleks põhikooliõpetajaid õpetada ülikoolis ning õpetus peaks kestma viis aastat, sest siis oleks tulevastel õpetajatel rohkem aega süveneda ainesse, mis omakorda tugevdaks õpilaste teadmisi.

See plaan kutsus esile vaidluse selle üle, kas rõhuasetus põhikooliõpetajate töös peaks eelkõige olema faktiteadmiste õpetamisel või sotsiaalselt hästi toimiva õpikeskkonna loomisel. Roskilde Ülikooli haridusteaduste professor Henning Salling Olesen eelistab rõhuasetust õpikeskkonnale. Ta on ministri plaani kritiseerides väitnud, et õpetajastuudiumi puhul on peamised pedagoogika-psühholoogia, sotsioloogia ja didaktika distsipliinid, lisaks praktilise õpetamise kogemus ning sellest tulenevad teadmised, seevastu õppeaineid (matemaatika, joonistamine jne) on vaid pedagoogilise protsessi käiguhoidmise "töövahendid" (Information, 7.01.2005). Olesen on veendunud, et õpetajate õpetamine ülikoolis õpilaste õppetulemusi ei paranda. Ta soovib keskenduda õpetaja eneseanalüüsi võimele ja õpilaste igakülgsele mõistmisele.

Taanis on aastakümneid rõhutatud, et lapsele peab koolis käimine meeldima. Selles osas on ka edu saavutatud – PISA uuringu andmetel meeldib koolis käia kõige rohkem just taani lastele. Taani valitsuse tellimusel on tehtud uuringuid selle kohta, kuidas eri koolides lastele õppimist huvitavaks muudetakse ehk nagu taanlased ise ütlevad – kuidas laste õppimislusti (*laearning lyst*) alal hoitakse.

Ühe hiljuti lõpule jõudnud uuringu raportis toonitatakse, et õppimislust tekib õpilastel sõbraliku ja avatud õpetaja käe all. Oma tahet (liigselt) peale suruv õpetaja "tuimestab" klassi andekamaid, seevastu õpilaste mõtetele ja ettepanekutele avatud õpetaja motiveerib ka nõrgemaid (Kirsten Fink-Jensen, Grethe Kragh-Müller, Line Lerche Mørck ja Ulla Højmark Jensen on uuringu autorid, millelega on võimalik tutvuda aadressil www.afk.dk). Õpetaja avatus ongi eeldus, mis aitab õpilastel paremate aineteadmisteni jõuda, on uuringu kokkuvõte (nädalaleht Folkeskolen, 21.01.2005). Konkreetse retseptini, millest oleks võimalik lähtuda igas olukorras, uurijad siiski ei jõua.

Nimetatud uurimistöo autorid: Kirsten Fink-Jensen, Grethe Kragh-Müller, Line Lerche Mørck ja Ulla Højmark Jensen tõdeavad, et kui valitsus ehk lootis teaduslikult põhjendatult propageerida mõnd lihtsat pedagoogilist retsepti stiilis "rohkem distsipliini ja õpetaja karmikäelist juhtimist", siis kõnealune uuring ei anna selleks alust.

Uuringu autorid toonitavad, et eriti oluline on õppimishuvi tekitamine nendes lastes, kelle vanematel on kooliajast meeles eelkõige ebameeldivaid mälestusi. Just nendele lastele peab kool pakuma tunnustust, teistega koos tegutsemise häid kogemusi ja positiivseid emotsioone, oma tegevuse mõistmise võimalusi, sest nende laste *habitus* ja sotsiaalne pärand ei toeta neid kooliteel.

PISA õppetund

Taani laste paiknemine rahvusvahelisel mõõdupuul üllatavalt kehvad positsioonil tekitas nii suure šoki, et isegi paljud asjatundjad unustasid, et Taani põhikoolil on sellised eesmärgid, millele PISA test erilist tähelepanu ei pööra ning mida on kvantitatiivsete meetoditega väga keeruline mõõta.

PISA annab parempoolsetele erakondadele ja majanduse esindajatele lõpuks ometi (niivõrd-kuivõrd) dokumenteeritud aluse väita, et Taani põhikool peab muutuma ainekeskemaks ning püüdlema selle suunas, et järgmistes PISA testides oleksid Taani õpilastel juba paremad tulemused. Vasakpoolse orientatsiooniga haridusteadlased väidavad seevastu, et PISA testid on neoliberalse maailmavaate propageerimise teenistuses ja nendest ei tasu välja teha. Ka on märgitud, et PISA testid toovad õppeprotsessist välja vaid ühe kitsa lõigu, mis tähendab, et PISA andmed ei saa olla piisav alus Taanis koolireformi alustamiseks. Pigem tuleb seni-seid võimalusi paremini kasutada.

Mõtlemapanev on siiski asjaolu, millele viitab Erik Jørgen Hansen. Tema meelest ei peaks olema OECD otsustada, millist haridust ja milliseid teadmisi heaks pidada – mida PISA uurimus ju vaieldamatult propageerib. Hansen imestab selle üle, et Taani koolid on PISA testides üleüldse osalenud (Folkeskolen, 28.01.2005).

PISA on pannud proovile paljud põhimõtted, millest Taani haridussüsteem seni on lähtunud ja mida on peetud heaks – eelkõige selle, et kõigesse tuleb suhtuda kriitiliselt. Aga kui OECD ja PISA ei tohiks olla hariduspoliitika kujundamise aluseks, mis siis tohib? Sisulised, sotsiaalpedagoogilisi protsesse jälgivad, dokumenteerivad ja analüüsivad uuringud, arvab allkirjutanu. See-ga – jäägem nii Taanis kui ka Eestis ootama hariduselu sisulist külge valgustavaid globaalseid uuringuid. Või mis veel parem, hakkame nendega ise pihta!

